

Hyväksikäyttäjä vai ihmiskaupan uhri? Oikeustieteellistä tutkimusta teatterin keinoin – Akateeminen vartti 3

1. Johdanto

Yhteiskunnallinen vaikuttavuus ja tieteen popularisointi on tärkeää, jotta tutkittu tieto tavoittaisi suuren yleisön. Tutkijoilta odotetaan tutkimusartikkelien lisäksi blogikirjoituksia, mediaesiintymisiä, podcasteja, aktiivisuutta sosiaalisessa mediassa tai muuta vastaavaa vaikuttavuutta. Myös tutkimusartikkelien videoabstraktit ovat yleistyneet, vaikka oikeustieteessä ne eivät vielä ole arkipäivää. Tieteen kansantajuistaminen on entistä tärkeämpää aikana, jona tutkittua tietoa kyseenalaistetaan ja tiedon ja mielipiteen välinen raja on hämärtynyt.

Tutkimuksen tekeminen on luova prosessi. Miksei sen esittäminenkin voisi olla luovaa? Turun kaupunginteatteri ja Turun yliopisto järjestivät 12.3.2024 esityksen nimeltä Akateeminen vartti 3, jonka tarkoituksena oli popularisoida tiedettä teatterin keinoin. Kyse oli kahdeksasta TED-talkin tyylisestä dramatisoi-

dusta puhe-esityksestä, jotka käsitelivät laajasti Turun yliopistossa tehtävää tutkimusta aina molekulaarisesta kasvibiologiasta oikeustieteen. Kukin näistä kansantajuisista esityksistä kesti 15 minuuttia.¹ Akateeminen vartti on järjestetty kolme kertaa. Turun yliopiston oikeustieteellistä tiedekuntaa ovat edustaneet vuonna 2021 oikeussosiologian professori *Anne Alvesalo-Kuusi* ja vuonna 2022 vero-oikeuden tutkijatohtori *Jussi Jaakkola*. Vuonna 2024 oli minun vuoroni olla mukana produktiossa oikeustieteellisen tiedekunnan puolesta. Omassa osuudessani kerroin ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatetta käsittelevästä artikkeliväitöskirjastani.² Muiden vuosien esityksistä poiketen YLE kuvasi esityksen suorana lähetyksenä ja tallenne on katsottavissa YLE Areenassa rajoitetun ajan.³ Akateeminen vartti 4 järjestetään 28.10.2025 Turun kaupunginteatterissa.⁴

Tässä kirjoituksessa jaan kokemukseni oikeustieteellisen tutkimuksen esittämisestä teat-

1 Turun kaupunginteatterin ohjelmisto, Akateeminen vartti 3. Saatavilla: <https://tkteatteri.fi/ohjelmisto/esitykset/akateeminen-vartti-3/> (vierailtu 8.1.2025). Akateeminen vartti on saanut inspiraatiota Helsingin Sanomien ja Kansallisteatterin Musta laatikko -konseptista, jossa toimittajat kertovat työstään vastaavalla tavalla. Ks. Helsingin Sanomat, HS kutsuu 700 ysluokkalaista katsomaan Musta laatikko -esitystä – tavallisiin näytäntöihin myynnissä viimeiset liput 13.3.2024. Saatavilla: <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000010277174.html> (vierailtu 5.5.2025).

2 Ks. julkaistu väitöskirja-artikkeli Jani Hannonen – Tatu Hyttinen, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate Suomen rikosoikeudessa. Oikeus 1/2024, s. 11–31.

3 YLE Areena, Miltä pelko näyttää ja mitä mimosan kukat kertovat ihmisen vuorokausi-rytmistä? 12.3.2024. Saatavilla: <https://areena.yle.fi/1-68343539?seek=6718> (vierailtu 5.5.2025).

4 Turun kaupunginteatterin ohjelmisto, Akateeminen vartti 4. Saatavilla: <https://tkteatteri.fi/ohjelmisto/esitykset/akateeminen-vartti-4/> (vierailtu 5.5.2025).

terin keinoin. Tavoitteeni on jatkaa kotimaista keskustelua oikeustieteellisen tutkimuksen luovuudesta, josta on esitetty kiinnostavia keskustelunavauksia oikeustieteellisten aikakauskirjojen sivuilla. *Jussi Karkkulainen* ja *Sampo Mielityinen* ovat tutkineet luovuuden merkitystä oikeustieteessä kyselytutkimukseen nojaavassa artikkelissaan.⁵ Karkkulaisen ja Mielityisen tutkimuksen perusteella luovuus vaikuttaa olevan merkitykselliseksi mielletty ominaisuus oikeustieteessä, ja se voi tutkijoiden mukaan ”ilmetä tutkimusprosessin kaikissa vaiheissa”.⁶ Myös empirisen oikeustutkimuksen piirissä laajasti viitattujen laadullisen tutkimuksen metodioppaiden perusteella luovuus on keskeisessä roolissa esimerkiksi tutkimusasetelmien kehittämisessä ja aineiston analysoinnissa.⁷ *Mirjami Paso* on puolestaan kiinnittänyt huomiota itse oikeustieteellisen kirjoittamisen luovuuteen. Vaikka oikeustieteellisen tekstin on noudatettava tiettyjä vakiintuneita konventioita, voidaan Pason mukaan samalla pyrkiä luomaan ”jotain oivaltavaa ja kaunistaa”.⁸ Paso toteaa, että oikeustieteilijä voi myös inspiroitua taiteesta, joka ”voi merkittävästi ravistella oivalluskykyä”.⁹

Art and Law -suuntauksessa mielletään, että oikeus ja taide ovat merkityksellisessä suhteessa toisiinsa.¹⁰

Tieteen ja taiteen yhdistäminen on näkynyt Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan toiminnassa siten, että oikeudenkäyntidraamakurssi¹¹ on pyörinyt jo pitkään ja syksyllä 2024 järjestettiin ensimmäistä kertaa Law&Art-kurssi.¹² Law&Art-kurssi on maailman mittakaavalla varsin ainutlaatuinen, koska vastaavaa opintojaksoa on tiettävästi tarjottu aiemmin ainoastaan Westminsterin yliopistossa. Kurssi huipentui tiedekuntarakennuksen Calonian aulassa 21.11.2024 järjestettyyn näyttelyyn, jossa tiedekunnan perustutkinto- ja vaihto-opiskelijat esittelivät kurssityönä tekemäänsä taidetta. Myös vuotta aiemmin Calonian tutkimuksen päivässä 2.11.2023 järjestettiin samalla paikalla Art & Law -näyttely, jossa saatiin puolestaan tarkastella tiedekunnan tutkijoiden tekemää oikeuteen liittyvää taidetta.¹³

Kaikkea Colonialia esitettyä taiteellista antia ei ole tuotettu oman tiedekunnan voimin. Nimitään Westminsterin yliopiston Law & Theory Lab -keskuksen johtaja *Andreas Philippopoulos-Mihalopoulos* järjesti mieleenpainuvan performanssiluennon ”Performing Spatial Justice” Colonialia vierailunsa aikana 17.5.2023. Performanssiluennolla nähtiin muun muassa rutotohtorin naamio, akvaario ja yleisön osallistava piirileikki, jonka sääntöjä ei koskaan sanallistettu.

5 Jussi Karkkulainen – Sampo Mielityinen, Luova, luovempi, oikeustiede? *Lakimies* 7–8/2022, s. 1105–1132.

6 Karkkulainen – Mielityinen 2022, s. 1130–1132. Ks. myös ansiokas kirjallisuuskatsaus luovuuden käsitteestä, s. 1105–1107.

7 Pertti Alasuutari, Laadullinen tutkimus 2.0. Neljäs, uudistettu painos. Vastapaino 2011, s. 251–278; Jari Eskola – Juha Suoranta, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino 1998, s. 150–153; Jouni Tuomi – Anneli Sarajärvi, Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. 2., uudistettu laitos. Tammi 2018, s. 113–114.

8 Mirjami Paso, Kirjoitanko, koska muuta en voi? Tieteellisestä kirjoittamisesta ja sen opettamisesta. *Oikeus* 3/2010, s. 299–310, 307. Myös monissa kirjoitusoppaissa on käsitelty luovan kirjoittamisen ja kaunokirjallisuuden keinojen, kuten vapaan kirjoittamisen tekniikan, hyödyntämistä tutkimuskonteksteissa. Ks. esim. Carol Kiriakos – Kimmo Svinhufvud, Tohtoritakuu: Kirjoittamisen opas jatko-opiskelijalle ja tutkijalle. Art House 2015, s. 57–62.

9 Paso 2010, s. 300.

10 Oren Ben-Dor, Introduction: Standing before the gates of the law?, s. 1–29 teoksessa Oren Ben-Dor (toim.), *Law and Art: Justice, Ethics and Aesthetics*. Taylor & Francis Group 2011, s. 5–6. Oðulcan Ekiz, Book Review: Research Handbook on Art and Law. *Queen Mary Journal of Intellectual Property* 10(4) 2020, s. 516–520, 520.

11 Oikeudenkäyntidraamakurssi: kotimainen oikeushistoria varhaisella uudella ajalla (12 op). Kurssin vastuuolettajana on oikeushistorian professori Mia Korpiola. Kurssikuvaus on saatavilla opinto-oppaasta: <https://opas.peppi.utu.fi/fi/opintojakso/OTMU1104/1033?period=2022-2024> (vierailtu 5.5.2025).

12 Kurssin vastuuolettajina toimivat väitöskirjatutkijat Juho Aalto ja Yulia Dergacheva. Saatavilla: <https://opas.peppi.utu.fi/fi/opintojakso/OT00BF72/102350?period=2024-2027> (vierailtu 5.5.2025).

13 Yulia Dergacheva, Art and Law exhibition. Law, Space and Justice -tutkimusympäristön verkkosivut 30.11.2023. Saatavilla: <https://sites.utu.fi/lawspacejustice/art-and-law-exhibition/> (vierailtu 5.5.2025).

Oikeustieteen ja taiteen yhdistäminen ei kuitenkaan ole mikään uusi villitys. Oikeusteoreetikko ja siviilioikeuden professori *Aulis Aarnio* oli mittavan tieteellisen tuotantonsa lisäksi aktiivinen kaunokirjallisuuden ja näytelmien kirjoittaja.¹⁴ Myös emeritusprofessori *Juha Karhu* on tunnettu värikkästä esiintymisestäään, jossa oikeustiede ja taide yhtyvät.¹⁵

Seuraavaksi kerron lyhyesti Akateemisen vartin luomisprosessista ja itse esityksestä. Tämä kirjoitus perustuu pääosin esityksen käsikirjoitukseen, jonka olen kytkenyt tieteelliseen keskusteluun alaviitteillä. Lopuksi reflektoin kokemusta suhteessa oikeustieteen luovuudesta käytyyn keskusteluun.

2. Esityksen luomisprosessi

Sain elokuussa 2023 sähköpostin, jossa minua pyydettiin mukaan Akateemiseen varttiin kertomaan väitöskirjatutkimuksestani. Ensireaktioni oli kummastus ja mieleeni juolahti ai-noastaan ihmiskaupan tunnusmerkistön esittäminen nykytanssin keinoin taikka tunnusmerkistön resitointi samalla jonglööraten. Minulla ei olisi mitään taidollisia edellytyksiä kummankaan tekotaiteellisen idean toteuttamiseen. Lähdin kuitenkin avoimin mielin työstämään käsikirjoitusta Akateemisen vartin tiimin kanssa, vaikka tyyliä oli minulle tyystin uusi.

Esityksen idea alkoi hiljalleen kehkeytyä. Työstin kesällä 2023 englanninkielistä artikkelia ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaatteesta, joka perustuu asiantuntijahaastatteluaineistoon. Olin kirjoittanut aiemmin blogikirjoituksen, jossa päähäilin haastattelu-

aineistosta kumpuvia asiantuntijoiden käyttämiä juna-aiheisia vertauksia rikosprosessin kuvaamiseksi.¹⁶ Päätin lähteä kirjoittamaan käsikirjoitusta tältä pohjalta. Etenkin kaupunginteatterin dramaturgi *Satu Rasila* ja Turun yliopiston luovan kirjoittamisen yliopisto-opettaja *Niina Repo* auttoivat todella paljon käsikirjoituksen työstämisessä sellaiseen muotoon, että se toimisi teatterin lavalla. Lopulta esityksen käsikirjoitus valmistui, ja sai otsikokseen ”Hyväksikäyttäjä vai ihmiskaupan uhri? Oikeudellisten roolien limittyminen ihmiskaupassa”. Käsiohjelmaa varten tiivistin esityksen keskeisen sisällön seuraavasti:

”Rikoksen tekijän ja rikoksen uhrin ajatellaan olevan toistensa vastakohtia. Onko erotelu lopulta näin mustavalkoinen? Ihmiskaupassa roolit voivat limittyä, kun ihmiskaupan uhrista tulee ajan saatossa hyväksikäyttäjä. Mitä rikosoikeusjärjestelmän tulisi suhtautua tällaisiin uhri-tekijöihin? Jani Hannonen tutkii väitöskirjassaan rikoksiin painostettujen ihmiskaupan uhrien rikosvastuuta. Onko heitä pakko rangaista vai voidaanko rangaistuksesta luopua?”

Luova kirjoittaminen artikkeliprojektin ohella tuntui vapauttavalta, kun samanaikaisesti sai pohtia tutkimusaihetta vapaammin verrattuna empiirisen artikkelin rajoittavaan IMRAD-runkoon ja tyyliä. Luovasta kirjoittamisesta sai uusia näkökulmia myös artikkelin kirjoittamiseen, koska ajattelu, tutkimuksen tekeminen ja kirjoittaminen liittyvät erottamattomasti toisiinsa.¹⁷ Halusin esittää tutkimukseni tarinallisessa muodossa, jossa kuvailtaisiin tutkimukseen pohjaava, mutta ku-

14 Aulis Aarnio, Tulkinnan taito: ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY 2006, s. 406–407.

15 Esimerkiksi Karhu oli pääroolissa Franz Kafkan kirjaan perustuvassa Oikeusjuttu-näytelmässä vuonna 2017. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan uutiset, Matkalla oikeuden kanslioihin ja käytävillä 7.4.2024. Saatavilla: <https://www.ulapland.fi/news/Matkalla-oikeuden-kanslioihin-ja-kaytavilla-/38382/2c44b7cd-3d6a-4d51-b4c7-b2e5b1d09285> (vierailtu 5.5.2025).

16 Jani Hannonen, The Criminal Procedure Runs Like a Train. Nordic Criminology blog 25.9.2023. Saatavilla: <https://www.nsfk.org/blog/the-criminal-procedure-runs-like-a-train/> (vierailtu 5.5.2025).

17 Ks. esim. Tuomi – Sarajärvi 2018, s. 173.

vitteellinen, ihmiskauppatilanne. Onneksi minulla sattui olemaan sopivia tapauskuvauksia valmiina, joita oli kehitetty rankaisemattomuusperiaatetta koskevaa selvityshanketta varten.¹⁸ Päädyimme näyttelijään keskeisenä dramaturgisena elementtinä, joka herättäisi tekstin päähenkilön, Alinan, tarinan eloon. Alinan hahmo esitettäisiin lavalla niin sanottuina kulkuina eli useina lyhyinä esiintymisinä ja tämän vaatteet vaihtuisivat ajan kulun osoittamiseksi. Puolisoni *Adaliina Häyhä* lupautui innokkaana teatteriharrastajana auttamaan. Teatterilta valittiin sopivat esiintymisasut ja esityksen juonen kannalta keskeiset käsi- ja matkalaukut. Lisäksi kehiteltiin sopiva äänimaisema sateesta ja juna-aseman hälystä sekä tuotettiin tekoälyn avulla Alinan hyväksikäyttäjän, Ivanin, deittisovelluksen profiili.

Harjoitteluvaihe oli intensiivinen, kun tehokasta harjoitusaikaa jäi vajaa kuukausi muiden töiden ohella. Kaupunginteatterin taiteellinen johtaja *Mikko Kouki* valmensi esiintyjä kahteen otteeseen, ja omaa osuuttaan pääsi harjoittelemaan päänäyttämöllä yhteensä neljä kertaa. Olin todella helpottunut kuullessani, että lavalle saa puhujakortit mukaan, mikä ratkaisi samalla ongelman käsien luontevasta sijainnista.

3. Esityspäivä

Varsinaisena esityspäivänä lämpimön tunnelma oli mukava, mutta jännittynyt. Oma vuoroni oli väliajan jälkeen toisena. Viittä minuuttia

ennen edellisen puhujan lopettamista minut kuljetettiin lavan reunalle odottamaan vuoroani. Sitten edellinen puhuja poistui lavalta rai-kuvien aplodien saattelemana. Seuraavaksi oli minun vuoroni.

(Kävelin spottivalon valokeilaan, jolloin vaimea tuulen ja sateen äänimaisema alkoi. Aloin puhua.)

”Rikoksen tekijän ja uhrin ajatellaan olevan toistensa vastakohtia. Hieman kärjistäen tekijät ovat pahoja ja uhrin ovat viattomia. Tekijät saavat rangaistuksen tekemästään rikoksesta ja uhrin saavat tunnustusta kokemalleen vääryydelle. Onko erottelu kuitenkaan lopulta näin mustavalkoinen?

Ihmiskaupassa on kyse epätasapainoisesta valta-asetelmasta ja toisen ihmisen hyväksikäytöstä. Hyväksikäyttötarkoitus voi olla esimerkiksi seksiperäinen tai työperäinen. Ihmiskauppaa ei tunnisteta riittävän hyvin. Populäärikulttuurissa ihmiskaupan uhreista annetaan usein siloteltu kuva,¹⁹ joka muistuttaa norjalaisen kriminologin *Nils Christien* ideaaliuhrin käsitteestä.²⁰ Mielikuva voi olla se, että nuori viaton nainen kaapataan kadulta, kahlehditaan kellariin ja pakotetaan fyysistä väkivaltaa käyttäen seksiorjaksi. Todellisuus on toisenlaista. Ihmiskaupan uhrin ovat usein marginalisoiduista ihmisryhmistä, heillä voi olla päihderiippuvuus tai muita ei-ideaalisen uhrin piirteitä. Hyväksikäyttö on pitkäaikainen tila, jossa kontrollin keinot ovat fyysistä väkivaltaa hienovaraisempia. Kontrolli voi ilmetä haavoittuvaisen aseman, kuten esimerkiksi paperittomuus-

18 Jani Hannonen – Heini Kainulainen, Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate. Oikeusministeriön julkaisuja, selvityksiä ja ohjeita 2022:8.

19 Edith Kinney, Victims, Villains, and Valiant Rescuers: Unpacking Sociolegal Constructions of Human Trafficking and Criminalization in Popular Culture, s. 87–108 teoksessa Maria João Guia (toim.), The illegal business of human trafficking. Springer 2015.

20 Nils Christie, The Ideal Victim, s. 11–23 teoksessa Marian Duggan (toim.), Revisiting the “Ideal Victim”: Developments in Critical Victimology. Bristol University Press 2018. Ihmiskaupan kontekstissa ks. Julia Muraszkievicz, Protecting Victims of Human Trafficking From Liability: The European Approach. Palgrave MacMillan 2019, s. 169–192; Rita Haverkamp, Victims of Human Trafficking Considerations from a Crime Prevention Perspective, s. 53–74 teoksessa Rita Haverkamp – Ester Herlin-Karnell – Claes Lernerstedt (toim.), What is Wrong with Human Trafficking? Critical Perspectives on the Law. Bloomsbury Publishing 2019.

den, päihderiippuvuuden tai läheisen suhteen, hyväksikäyttämisenä.

Etenkin seksiperäisessä ihmiskaupassa uhreista voi tulla ajan saatossa tekijöitä. Ihmiskaupan kontekstissa tämä ilmiö näkyy siten, että prostituutiotyöstä niin sanotusti 'edetään' parittamaan muita. Ihmiskauppatutkimuksissa käytetään tästä nimitystä 'victim-offender overlap'²¹ tai 'cycle of abuse'²². Tätä uhrin ja tekijyyden limittymistä tapahtuu esimerkiksi Nigeriasta lähtevässä seksiperäisessä ihmiskaupassa, jossa prostituutio-organisaatiot ovat yleensä madameksi kutsutun naisen pyörittämiä. Madame on usein itse alun perin ollut hyväksikäytön kohteena.²³ Miespuolisen hyväksikäyttäjän johtamissa organisaatioissa yhdellä työistä voi olla korkeampi asema ja hän osallistuu avustavassa roolissa muiden tyttöjen paritukseen.²⁴ Nämä ihmiset eivät istu mustavalkoisiin tekijän ja uhrin muotteihin, vaan he ovat jotain siltä väliltä. Tutkimuskirjallisuudessa heitä kutsutaan uhri-tekijöiksi.²⁵

(Alina käveli omaan valokeilaansa ja pysähtyi hetkeksi. Hänellä oli mukanaan vaaleanpunainen vedettävä matkalaukku ja design-käsilaukku.)

”Tämä tässä on Alina. Alina on kuvitteellinen hahmo, joka perustuu tapauskuvauksiin, jotka laadimme yhdessä hankkeen toisen tutkijan, *Heini Kainulaisen*, kanssa. Tutkimuksissa haastattelimme ihmiskauppa-asiantuntijoita, joista osan kanssa käytimme keskustelun

tukena konkreettisia tapausesimerkkejä.²⁶ Alinan esimerkki ammentaa eritoten Itä-Euroopassa esiintyvistä loverboy-ilmiöstä.²⁷ Tässä ihmiskaupan muodossa hyväksikäyttäjän ja uhrin side perustuu rakkaudenkaltaiseen suhteeseen ja tämän läheisen suhteen hyödyntämiseen.

Alina on 19-vuotias Romanian maaseudulta kotoisin oleva nuori nainen, joka haaveilee paremmasta elämästä. Alina on muuttanut Romanian pääkaupunkiin Bukarestiin edistääkseen unelmaansa mallin urasta. Keikkoja on kuitenkin ollut vähän. Sitten deittiäppiin kilahtaa match: Ivan 34 vuotta. Komea ja hie-
man vaarallisen näköinen kaveri.”

(Ivanin deittisovelluksen profiili heijastettiin lavan takaseinälle viestiään saattelemana. Alina selasi puhelintaan ja otti selfieitä.)

”Ivan laittaa heti Alinalle viestiä. Ivan satuu pyörittämään työkseen mallitoimistoa ja hänellä on paljon kontakteja. He käyvät trefeillä ja Ivan osoittautuu oikein hurmaavaksi mieheksi. Varsin pian Alina rakastuu Ivaniin. Aluksi kaikki on oikein hyvin, vaikka Ivan onkin hieman äkkipikainen ja mustasukkainen. Ivan hemmottelee Alinaa ja ostaa tälle kalliita lahjoja. He käyvät jopa lomamatkalla, jolloin otetaan alastonkuvia Ivanin mieliksi.

Alina on harrastanut huumeiden vühdekäyttöä jo ennen Ivanin tapaamista. Huumeiden käyttö on kuitenkin lisääntynyt, koska niitä on ollut helppo saada Ivanin kautta. Eräänä päi-

21 Alexandra Baxter, When the Line between Victimization and Criminalization Blurs: The Victim-Offender Overlap Observed in Female Offenders in Cases of Trafficking in Persons for Sexual Exploitation in Australia. *Journal of Human Trafficking* 6(3) 2019, s. 327–338.

22 Marija Jovanovic, The Principle of Non-Punishment of Victims of Trafficking in Human Beings: A Quest for Rationale and Practical Guidance. *Journal of Trafficking and Human Exploitation* 1/2017, s. 41–76, 65.

23 UNODC, Female Victims of Trafficking for Sexual Exploitation as Defendants: A Case Law Analysis. UNODC 2020, s. 30–31; Anna-Greta Pekkari – Anniina Jokinen (toim.), Patterns of exploitation. Trends and modus operandi in human trafficking in Finland, Latvia, Estonia, Poland and Ukraine. HEUNI 2023, s. 52–53.

24 Angie Henderson – Shea Rhodes, “Got Sold a Dream and It Turned into a Nightmare”: The Victim-Offender Overlap in Commercial Sexual Exploitation. *Journal of Human Trafficking* 8(1) 2022, s. 33–48.

25 Englanniksi “victim-offender”, Baxter 2019.

26 Hannonen – Kainulainen 2022, s. 129–131.

27 Loverboy-ilmiöstä UNODC 2020, s. 32–33; Pekkari – Jokinen 2023, s. 53–54.

vänä Ivan kertoo, että hänellä on talousvaikeuksia ja ilmoittaa, että Alina on hänelle velkaa huumeista. Ivan on järjestänyt Alinalle keikan strippiklubilla. Paikan päällä Alina päätyy myymään seksiä, josta Ivan ottaa rahat itselleen. Keikat klubilla jatkuvat. Alinalle ilmenee, että Ivanilla on muitakin heiloja. Alina kertoo haluavansa lopettaa prostituution, mutta Ivan ei anna hänen lopettaa, vaan käyttäytyy aggressiivisesti ja uhkaa muun muassa lähettää Alinasta otetut alastonkuvat tämän perheelle. Alina kokee seksin myymisen henkisesti raskaaksi, ja Ivanin tarjoamat huumeet alkavat maistua enemmän.”

(Alina istui matkalaukun päällä diskomusiikin soidessa ja valojen välkyessä. Alina kaivoi käsilaukustaan huumausainetta, ripotteli sen kämmenselälleen ja veti sieraimensa. Alina poistui hoippuen paikalta.)

”Ivan ja Alina sekä seitsemän muuta tyttöä tekevät keikkaa myös Virossa, Latviassa ja Suomessa. He ovat yhdessä maassa korkeintaan pari viikkoa kerrallaan, jonka jälkeen he siirtyvät seuraavaan maahan.²⁸ Ivan kerää tytöiltä noin puolet heidän ansaitsemistaan rahoista, mutta Alinan tienaat rahat hän pitää kokonaisuudessaan itsellään. Ivan lähtee takaisin Romaniaan muutaman tytön kanssa, jolloin hän laittaa Alinan vastuuseen Suomen keikasta. Suomessa Alina järjestää muille tytöille asiakkaita ja kerää heiltä rahat Ivanin puolesta. Alina on myös värännyt uusia mallipiireistä tuntemiaan tyttöjä toihin Ivanille. Samalla Alinan oma prostituutiotyö on jäänyt vähemmälle. Tässä Alina syyllistyy ainakin paritukseen tai jopa avunantoon ihmiskaupparikoksessa.”

(Äänimaisema vaihtui juna-aseman hälyyn ja vaimeisiin kuulutuksiin.)

”Alinan tilanteen ymmärtäminen on rikos-oikeusjärjestelmälle haastavaa, koska hän ei asetu yksiselitteisesti uhrin tai tekijän muottiin. Suurin riski on se, että Alinaa kohdellaan yksinomaan rikoksen tekijänä, eikä hänen kokeemalleen hyväksikäytölle anneta mitään painoarvoa. Tutkimuksessamme monet haastatellut asiantuntijat käyttivät juna-aiheisia vertauksia kuvatakseen tätä ongelmaa. Uhriaseaman tunnistaminen oikeudenkäynnissä on vaikeaa, koska ’Juna meni siinä kohtaa jo liian lujaa’ tai ’Juna oli jo mennyt’.”

Tämä on varsin osuva vertaus. Rikosprosessi koostuu esitutunnasta, syyteharkinnasta ja oikeudenkäynnistä.²⁹ Esitutunnassa poliisi pyrkii selvittämään varsin sekavia todellisen elämän tapahtumia. Tuomioistuimessa pitää pärjätä sillä näytöllä ja niillä todistajilla, jotka on onnistuttu keräämään esitutunnassa. Poliisi on siis keskeisessä roolissa siinä, mihin suuntaan juttu lähtee. Junaa ei oikein voi pysäyttää tai sen suuntaa muuttaa, jos se on lähtenyt kulkemaan tiettyä raidetta pitkin. Matkustajia tai matkatavaroita ei voida käydä hakemassa lähtöpaikasta, jos ne eivät ole ehtineet junaan. Sama koskee uhri-tekijän kertomusta ja sitä tukevaa näyttöä, jos esitutunnassa ei selvitetä rikoksen taustalla vaikuttavaa hyväksikäyttöä.

Alina jää kiinni poliiseille Suomessa. Häntä kohdellaan paritusrikoksesta epäillyn asemassa. Sen sijaan Ivan ei jää kiinni, koska hän on tällöin Romaniassa.”

(Alina kulki kohti valokeilaa vetäen matkalaukuaan ja pysähtyi hetkeksi. Poliisiauton sireeni alkoi soida, ja Alina lähti pakoon. Matkalaukku kaatui. Alina vilkaisi taakseen, muttei palaa hakemaan sitä. Matkalaukku jäi dra-

²⁸ Pekkarinen – Jokinen 2023, s. 49–51.

²⁹ Usein myös täytäntöönpano luetaan yhdeksi rikosprosessin vaiheeksi, mutta tämä ei ollut esityksen juonen kannalta olennaista. Ks. Antti Jokela, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent Oy 2018, s. 7–8.

maattisen hiljaisuuden vallitessa kyljelleen valokeilaan.)

”Alinan käsilaukkuun mahtuu vain pieni osa hänen tarinaansa. Sen sijaan Alinan matkalaukkuun mahtuu hänen koko tarinansa Romanian maaseudulta Helsingin rautatieasemalle. Alinalla on varsin orpo olo, jos hän päätyy junaan pelkän käsilaukun kanssa. Vastavasti, jos Alinan hyväksikäyttöä ei saada esituttinnassa selville, häntä kohdellaan yksinomaan rikoksen tekijänä. Tällöin häntä rangaistaan rikoksesta, hänet potkitaan todennäköisesti maasta ja Alinan hyväksikäyttö saa jatkoa. Matkalaukku olisi siksi ehdottoman tärkeää saada mukaan matkaan. Puuttuva matkalaukku olisi pitänyt älyt jo juna-asemalla tai sitten on liian myöhäistä.”

(Matkalaukun spottivalo sammui. Äänimaisema palasi tuuleen ja sateeseen.)

”Onko Alina uhri vai tekijä? Kysymys ei välttämättä ole oikein muotoiltu, koska hän voi olla samanaikaisesti molempia. Ensi silmäyksellä Alinan tilanne voi vaikuttaa lohduttomalta, koska hän on kuitenkin syylistynyt rikokseen. Meidän ei kuitenkaan ole pakko rangaista Alinaa. Ihmiskaupan uhrien rankaisemattomuusperiaate on pätevä oikeudellinen työkalu tämän epäkohdan korjaamiseksi. Rankaisemattomuusperiaatteen mukaan ihmiskaupan uhreja ei tule rangaista rikoksista, joihin heidät on painostettu. Väitöskirjassani tutkin sitä, miten rankaisemattomuusperiaatteen tulisi toimia käytännössä.

Miten viranomaisten tulisi toimia Alinan tilanteessa? On tärkeää, että ihmiskaupan uhrin tunnistetaan myös silloin, kun heidät tavataan rikoksesta epäiltynä. Alinan hyväksikäyttö tulee antaa merkitystä, kun arvioidaan hänen

rikosvastuutaan. Tämä on mahdollista vain, jos rikoksen tausta selvitetään huolellisesti esitutkinnassa ja hyväksikäytöstä hankitaan näyttöä. Muutoin Alinan hyväksikäyttö jää pimentoon ja se saa jatkoa. Lisäksi tulee avata ihmiskauppaututkinta Alinaan kohdistuneesta rikoksesta. Käytännössä Imania voi olla vaikeaa saada vastuuseen teoistaan Suomessa. Tästä huolimatta voisimme kohdella Alinaa ennemmin rikoksen uhrina ja rankaisemisen sijaan pyrkiä auttamaan häntä.”

(Kumarsin ja poistuin lavalta.)

4. Lopuksi

Akateeminen vartti oli todella antoisa kokemus tutkijan itseymmärryksen kannalta. Opin hahmottamaan paremmin tutkimusaiheeni yhteiskunnallista kontekstia, ja ymmärsin oman roolini siinä, millaista kuvaa ihmiskauppailmiöstä tuotetaan. Teatteriesityksen luominen oli ”oivalluskykyäni ravistelevaa”³⁰ juuri siitä näkökulmasta, että pääsin taas tutkimukseni ydinkysymyksen pariin eli siihen, että ihmiskaupan uhrien rankaisemisessa on jotain yleisen oikeustajun vastaista. Tutkijan on joskus vaikeaa nähdä metsää puilta, kun syvennyttään tutkimusaiheesta käytyyn tieteelliseen keskusteluun ja saatetaan takertua kokonaisuuden kannalta pieniin yksityiskohtiin. Tämä on hyvin luonnollista, koska tutkimusartikkelissa ei lopulta voida sanoa kovinkaan paljoa. Tieteessä ei sen sijaan ole vastaavia rajoituksia, ja esityksen monitulkintaisuus voidaan nähdä jopa rikkautena.³¹ Toisinaan asioiden yksinkertaistaminen on juuri sitä, mitä myös tutkimuksen umpikujien selättämisessä ja uusien oivallusten tekemisessä tarvitaan. Akateemisen var-

³⁰ Paso 2010, s. 300.

³¹ Teatteriesitys toi itselleni näkyväksi tutkimuksen tekemisen metatason eli yksittäisiä tutkimusprojekteja laajemman tason, jossa on kyse siitä, miten tutkijana vaikutan ympäröivään yhteiskuntaan. Myös tässä oivalluksessa luovuudella oli keskeinen sija, ks. Karkkulainen – Mieltyinen 2022, s. 1130–1132.

tin avauspuheenvuorossaan Satu Rasila kuva-
sikin kauniisti tiedettä ihmisen järjeksi ja tai-
detta ihmisen tunteiksi, joiden kuuluukin se-
koittua keskenään.

Kannustan oikeustieteilijöitä kokeilemaan
ennakkoluulottomasti oikeustieteen ja taiteel-
listen elementtien yhdistämistä, jos mahdolli-
suus tulee vastaan. Karkkulaisen ja Mielityisen
sanoin tehkäämme siis yhdessä ”luovaa, luov-
vempaa, oikeustiedettä”.³² Teatterin lavalle ei
sentään ole pakko mennä, vaan oikeustiede voi
kohdata taiteellisia elementtejä huomattavasti
arkisemmissakin asiayhteyksissä. Esimerkiksi
blogikirjoitusten yhteydessä käytetyillä kuvilla
ja muilla visuaalisilla elementeillä on merkitys-
tä siinä, millaista käsitystä tutkimusaiheesta
luodaan. Esimerkiksi ihmiskaupan kontekstis-
sa kuvastolla voidaan joko vahvistaa ideaaliuh-
riuteen nojaavaa ilmiökäsitystä tai pyrkiä tietoi-
sesti rikkomaan sitä. Kulahtaneen sanonnan
mukaan kuva kertooakin enemmän kuin tuhat
sanaa, joka taas on blogikirjoitukselle jo mel-
koisen mittava sanamäärä.

Luovuudelle on sijaa myös oikeustieteen
opetuksessa, kuten esimerkiksi Turun yliopis-
ton oikeudenkäyntidraamakurssi ja Law&Art-
kurssi osoittavat. Luova esiintyminen tai tai-
deteoksen luominen pakottaa opiskelijat so-
veltamaan omaksumaansa tietoa, koska niin
sanottuja oikeita vastauksia ei ole. Taidetta,
kuten esimerkiksi lyhytelokuvia ja kaunokirjal-
lisia tekstejä, voitaisiin myös käyttää opetuk-
sessa keskustelun pohjaksi. Aion tulevaisuu-
dessa hyödyntää Akateemisen vartin nauhoi-
tusta esimerkiksi luennon ennakkomateriaali-
na. Viidentoista minuutin mittaisen videon
katsominen on nähdäkseni opiskelijaystäväl-
lisempää kuin kirjallisen ennakkomateriaalin
toimittaminen. Kirjallinen ennakkolukeminen

puoltaa paikkaansa monessa yhteydessä, mutta
materiaalin formaatin vaihtelu on joka tapauk-
sessa virkistävää. Tämä myös ruokkii opiskeli-
joiden itsenäistä ajattelukykyä.

Tutkimuksen luovilla esittämistavoilla on
myös hyvin käytännöllinen tehtävä. Esimerkik-
si teatteriformaatti tekee tutkimuksesta yksin-
kertaisesti kiinnostavampaa laajalle yleisölle.
Vertailukohteeksi sanottakoon, etten ole kos-
kaan ollut esittämässä akateemista esitelmää
noin 600 ihmiselle. Teatteriesityksellä on mah-
dollista tavoittaa laaja otanta ihmisiä ja pyrkiä
aidosti puhuttelemaan heitä. Sydäntäni läm-
mitti kovasti naisvankien asiaa tunnetuksi teh-
neen *Kaisa Tammen* kauniit sanat viestipalvelu
X:ssä: ”Lukuisat tapaamani Alinat saivat oi-
keutta jo tässä esityksessäsi. Uhrius ja tekijyys
eivät ole toisiaan poissulkevia”.³³ Toivon, että
tämä ajatuksen siemen jäi kytemään joidenkin
katsojien mieleen. Tällöin esitys oli ehdotto-
masti kaiken vaivan arvoinen.

Jani Hannonen

³² Karkkulainen – Mielityinen 2022, s. 1132.

³³ Kommentti saatavilla viestipalvelu X:ssä: <https://twitter.com/HannonenJani/status/1767840553482305830> (vierailtu 5.5.2025).